

ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Колективна монографія

УДК 338.43
Г20

*Друкується за рішенням вченої ради
Уманського національного університету садівництва
(протокол №3 від 21.11.2020 року)*

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор Малік М.Й.;
доктор економічних наук, професор Жудро М.К.;
доктор економічних наук, професор Нестерчук Ю.О.

Автори вміщених матеріалів висловлюють свою думку, яка не завжди збігається з позицією редакції. За зміст матеріалів (у т.ч. відсутність плагіату) відповідальність несуть автори. Матеріали подаються в авторській редакції.

Г20

Гармонійний розвиток економіки України в умовах трансформаційних перетворень / Під ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2020. – 156 с.

ISBN 978-966-304-391-3

У монографії представлені результати досліджень сучасних проблем розвитку економіки України. Висвітлені соціально-економічні аспекти сталого розвитку економіки. Розглянуто роль та місце фінансової та податкової політики у забезпеченні поступального розвитку економічної системи. Досліджено розвиток окремих галузей національної економіки. Значну увагу приділено теоретичним та практичним аспектам розвитку підприємницької діяльності як основи успішного функціонування економіки країни.

Розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, наукових співробітників та фахівців, які займаються питаннями розвитку економіки.

ISBN 978-966-304-391-3

© Уманський національний
університет садівництва, 2021

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

- 1.1. Екологічні заходи в програмі сталого розвитку регіону та умови їх програмування (Петренко О.Я., к.е.н., доцент Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучасва; Завадський С.О., директор ДП «Харківський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою») 8
- 1.2. Кредитування дрібних аграріїв через призму земельної реформи (Бондаренко Н.В., к.е.н., доцент, Цимбалюк Ю.А., к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва; Яковенко О.Р., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Уманський національний університет садівництва) 17
- 1.3. Механізми реалізації державної політики у сфері забезпечення раціонального використання та охорони земель (Максєва Л.М., к.н. держ.упр., доцент, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучасва) 25
- 1.4. Маркетингові аспекти аграрного менеджменту (Школьний О.О., д.е.н., професор Уманський національний університет садівництва) 31
- 1.5. Розвиток конкурентноспроможного ринку освітніх послуг в умовах економічних світових процесів (Пономаренко О.В., викладач, Уманський національний університет садівництва) 36
- 1.6. Стан екологічного оподаткування в Україні та напрями його оптимізації (Барабаш Л.В., к.е.н., доцент, Осіпова А.А., викладач, Уманський національний університет садівництва) 41

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

- 2.1. Методологічні підходи до формування механізму аграрного страхування (Прокопчук О.Т., к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва) 48
- 2.2. Переваги та недоліки недержавного пенсійного страхування в Україні (Бондаренко Н.В., к.е.н., доцент, Власюк С.А., к.е.н., доцент, Підпригора С.М., здобувач третього рівня вищої освіти, Уманський національний університет садівництва) 53
- 2.3. Стан та тенденції розвитку банківського регулювання та нагляду в Україні (Мельник К.М., к.е.н., доцент, Улянич Ю.В., к.е.н., доцент) 59

міжнародного розвитку та внесення інтернаціоналізації до стратегії розвитку університету.

Необхідність розвитку інтернаціоналізації мотивується різними факторами, у тому числі потребою в розширенні доступу до джерел передових знань, новими можливостями для побудови партнерських відносин і розвитку навичок міжкультурних комунікацій, а також зміцненням громадянського суспільства, підготовкою кадрів, готових до роботи в умовах глобалізації, підвищенням репутації вищого навчального закладу тощо.⁴⁶

В умовах побудови ринкової економіки важливу роль у розвитку української освіти починає відігравати ринок освітніх послуг, на якому навчальні заклади конкурують пропонуючи свої послуги.

Глобалізаційні процеси в світі та міжнародна інтеграція національної економіки спонукають до наукового розгляду розвитку конкурентноспроможного ринку освітніх послуг окремих країн і, зокрема, України.

Сучасні освітні послуги на світовому ринку створюють нові види надання послуг, якість їх надання, специфічні умови для кожної держави.

Саме це зобов'язує всі країни на світовому ринку подбати про високий рівень розвитку даних послуг та постійно покращувати їх надання, щоб у результаті стати передовим конкурентом на такому ринку послуг.

1.6. Стан екологічного оподаткування в Україні та напрями його оптимізації

Однією з актуальних проблем сьогодення в Україні, як і у світі в цілому, є недостатнє фінансування природоохоронних заходів. Першими ідею екологічного оподаткування застосували у 80-і рр. XX ст. скандинавські країни, а Україна долучилася до екоруху лише у 1992 р. Однак ефективність функціонування екологічних податків в умовах вітчизняної податкової системи залишається вкрай низькою та, відповідно, кардинального впливу на зміну екологічної ситуації очікувати не слід.

Звертаючи увагу на зарубіжний досвід, слід зауважити, що наразі у Європі не існує єдиної уніфікованої системи екологічних платежів, а тому екологічних податків у ЄС належать такі групи платежів:

- енергетичні податки – податки на енергетичні продукти, в тому числі на вугілля, нафтопродукти, газ, електроенергію, паливо тощо;
- транспортні податки – платежі за ввезення, експлуатацію, утилізацію транспортних засобів, з їх продажів та перепродажів;
- податки на забруднення навколишнього природного середовища – платежі за безпосередню емісію забруднювальних речовин у повітря, скиди у водні об'єкти, шумове забруднення;

⁴⁶ Verbytska A. V. *Intehratsiia vyshchoi osvity Ukrainy v yevropeiskyi osvitho-naukovyi prostir* : monohrafiia [Integration of Higher Education of Ukraine into the European Educational and Scientific Space: monograph]. Chernihiv : Brahynets O. V., 2017. 212 p

- податки за користування природними ресурсами – за видобування корисних копалин, забір води тощо⁴⁷.

За основними цілями використання отриманих доходів екологічні податки поділяють на стимуляційні податки (стимулювання екологічної поведінки природокористувачів); збори на покриття затрат (затрат на відновлення екології та моніторинг і контроль стану довкілля; податки, що підвищують доходи (поповнення державного бюджету)⁴⁸.

Звертаючись до вітчизняного досвіду екологічного оподаткування, бачимо наступне: під впливом функціонування екологічного податку потрапляють викиди в атмосферне повітря стаціонарними джерелами; скиди безпосередньо у водні об'єкти; розміщення відходів; утворення радіоактивних відходів; обсяги електричної енергії, виробленої атомними електростанціями. Що ж до транспортного податку чи рентної плати за спеціальне використання та користування природними й енергетичними ресурсами, то вони відносяться до зовсім інших категорій податків і до екологічного не мають відношення⁴⁹.

Таким чином, маємо значно знізьовану значимість екологічної складової у сфері інтересів держави, а відтак – і брак коштів для проведення спеціальних екологічних заходів і реалізації державних екологічних програм⁵⁰.

Протягом останніх двох десятиліть обсяги сплачених екологічних податків демонстрували сталу тенденцію до зростання (рис. 1).

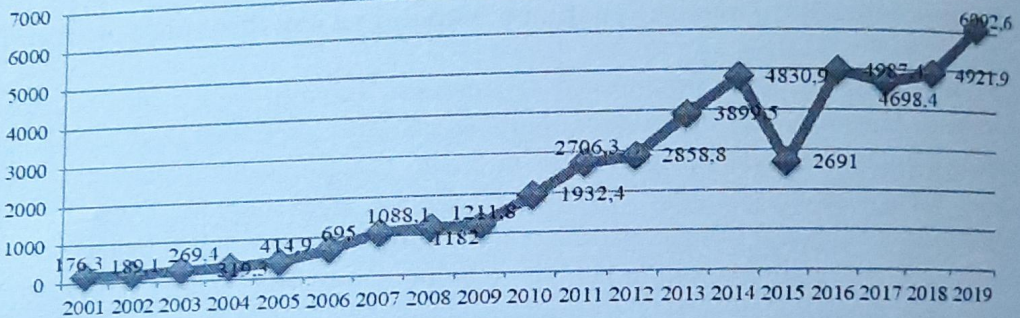

Рис. 1. Динаміка обсягів надходження екологічних платежів до Зведеного бюджету України у 2001–2019 рр., млн. грн.^{51 52 53 54}

⁴⁷ Яцишин Є. Екологічне оподаткування: українські реалії та європейська практика. *Юридична газета online*. № 23 (625). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/ekologichne-pravo-turistichne-pravo/ekologichne-opodatkovannya-ukrayinski-realiyi-ta-evropeyska-praktika.htm%D0%A11> (дата звернення 23.10.2020)

⁴⁸ Paul Ekins. Theory and Practice of Environmental Taxation. URL: www.greentaxreport.co.uk/readchaptersonline/11-theory-and-practice-of-environmental-taxation?showall=1 (дата звернення 28.10.2020)

⁴⁹ Податковий кодекс України: закон України № 2755 від 02.12.2010 зі змінами та доповненнями. Офіційний портал «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 0.11.2020)

⁵⁰ Качковецька К.В. Роль екологічного оподаткування у розвитку національної економіки України. *Актуальні питання економічного розвитку в сучасних умовах: збірник наукових праць за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Херсон, 26-27 березня 2020 р. / Упоряд. Т.Казакова. Херсон, книжкове вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2020. С. 34–36

⁵¹ Бюджет України 2014: статистичний збірник. Відділ статистики державних фінансів Управління аналізу бюджету та макроекономічних показників Департаменту державного бюджету Міністерства фінансів України. Київ, 2015. 307с.

Наразі надходження від екологічного податку включають суми податку, сплачені за такі види об'єктів оподаткування: викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами; скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти; утворення та поводження з відходами; поводження з радіоактивними відходами; інше (рис. 2).

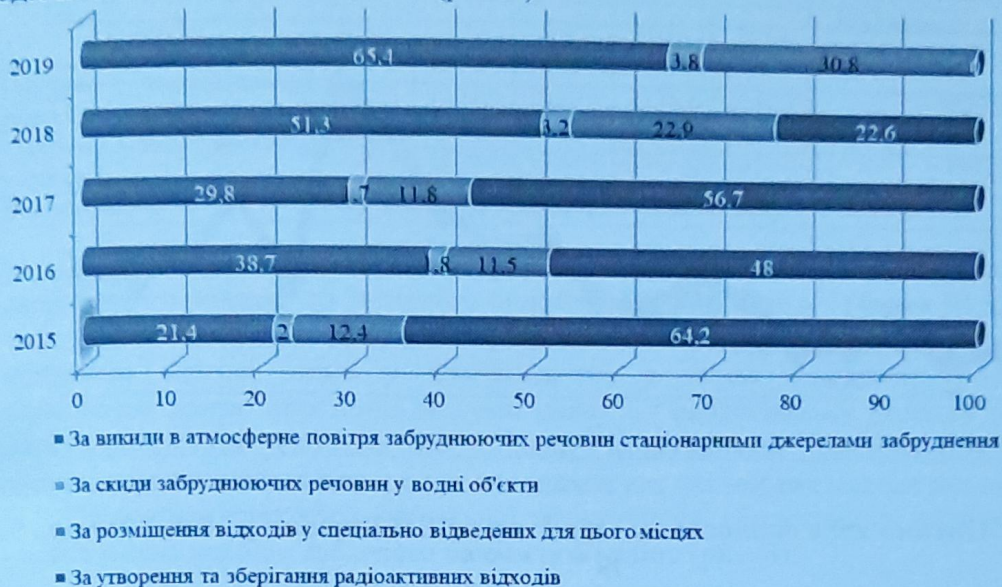

Рис. 2. Структура екологічного податку в Україні у 2015–2019 рр., %^{55 56 57 58 59}

Відповідно до наведеної на рис. 2 структури екологічного податку, найбільшими є обсяги сплати за платежами, що акумулюються за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин, питома вага яких зросла з 21,4% у 2015 р. до 65,4% у 2019 р. Найменшими є обсяги надходжень екологічного податку, отримані внаслідок здійснення скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти, що в середньому за досліджуваний період складали 2,5%. У період з 2015 р. по 2018 р. висока питома вага фіксувалася відносно екологічного податку, що

⁵² Бюджет України 2017: статистичний збірник. Відділ статистики державних фінансів Управління аналізу бюджету та макроекономічних показників Департаменту державного бюджету Міністерства фінансів України. Київ, 2018. 307с.

⁵³ Бюджет України 2019: статистичний збірник. Відділ статистики державних фінансів Управління аналізу бюджету та макроекономічних показників Департаменту державного бюджету Міністерства фінансів України. Київ, 2020. 297с.

⁵⁴ Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 07.05.2020)

⁵⁵ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2019 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 05.12.2020)

⁵⁶ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2018 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 05.12.2020)

⁵⁷ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2017 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 05.12.2020)

⁵⁸ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2016 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 05.12.2020)

⁵⁹ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2015 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 05.12.2020)

сплачувався платниками за утворення та розміщення радіоактивних відходів, проте у 2019 р. дана стаття доходів не існує.

Одним із критеріїв ефективності функціонування податку є його частка у валовому внутрішньому продукті держави. Однак варто зауважити, що екологічний податок завжди відзначався низьким фіскальним ефектом (рис. 3).

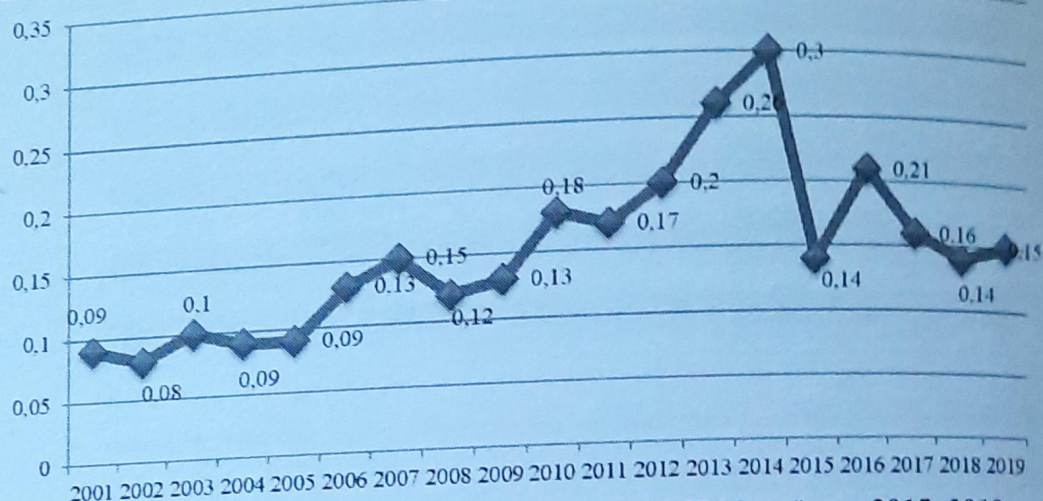

Рис. 3. Питома вага екологічного податку у ВВП України у 2015–2019 рр., %
% 60 61 62 63 64

Протягом наведеного на рис. 3 часового періоду найбільша питома вага екологічного податку у ВВП України спостерігалася у 2014 р. Причому до 2014 р. відзначалися переважно зростаючі тенденції, а після 2015 р. – спадні, що пояснюється виникненням військових дій на території Сходу України, де зосереджено багато підприємств – платників екологічного податку.

Водночас екологічний податок має незначну питому вагу і в ВВП зарубіжних країн – в середньому 0,19%. Характерним є і низький фіскальний потенціал. Зокрема, у таких країнах, як Португалія, Люксембург, Австрія, Чехія, Швеція, Італія, Словаччина, Іспанія, Болгарія, Литва, Румунія, Фінляндія, Німеччина, Латвія, Великобританія, Норвегія питома вага податків на забруднення та ресурси становить менше 0,1 % ВВП, на Мальті, у Франції, Бельгії, Польщі – до 0,2 % ВВП, в Угорщині, Данії, Ірландії, Естонії, Словенії, Ісландії – до 0,5 %, в Норвегії та Хорватії – до 0,7 %⁶⁵.

⁶⁰ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2019 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 05.12.2020)

⁶¹ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2018 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 05.12.2020)

⁶² Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2017 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 05.12.2020)

⁶³ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2016 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 05.12.2020)

⁶⁴ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2015 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 05.12.2020)

⁶⁵ Новицька Н. В. Досвід країн ЄС в сфері податкового стимулювання виробництва і споживання пального з відновлювальних джерел енергії. Акцизне оподаткування в Україні: реалії сьогодення та перспективи

Про потенціал зростання ефективності екологічного оподаткування свідчить і рівень виконання планових показників акумулювання податку (табл. 1).

1. Виконання планових показників акумулювання екологічного податку до Зведеного бюджету України у 2015–2019 рр.^{66 67 68}

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	Відхилення (+,-) 2019 р. від 2015 р.
Планові надходження, млрд грн.	1495,1	1667,9	1680,3	2335,6	2148,9	+653,8
Фактичні надходження, млрд грн.	1105,4	1619,2	1720,8	2266,0	2238,2	+1132,8
Виконання, %	73,9	97,1	102,4	97,0	104,2	-

У 2015–2019 рр. середній рівень виконання показників надходження екологічного податку до Зведеного бюджету України (табл. 1) склав 94,9%. Проте слід відзначити низький рівень фактичної сплати податку у 2015 р., коли відбулися чергові зміни у законодавстві, а також у державі розпочалася економічна криза. Зростання ж суми сплат по екологічному податку у 2019 р. характеризуються скоріше не стільки позитивними тенденціями, скільки зростанням ставок податку.

Ще одним критерієм фіскальної ефективності екологічного податку є його частка у сумі доходів Зведеного бюджету України (рис. 4).

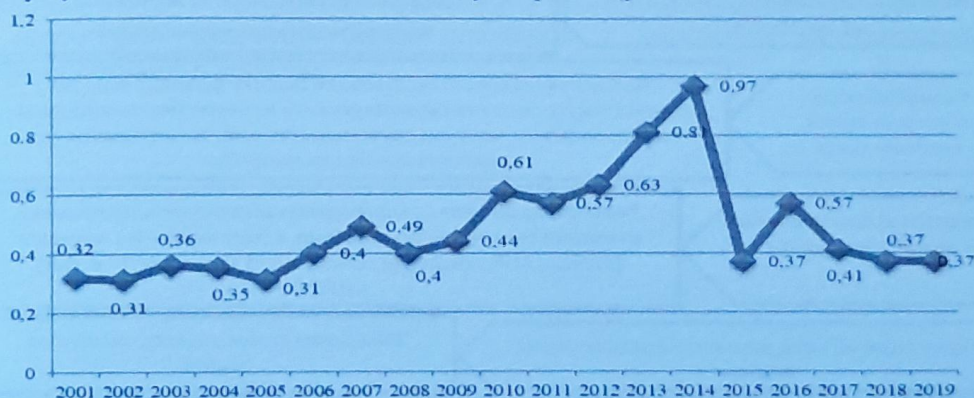

Рис. 4. Питома вага екологічних платежів у доходах Зведеного бюджету України у 2001–2019 рр., %^{69 70 71 72 73}

реформування: зб. матер. наук.-практ. круглого столу, 29 листопада 2013 р. Ірпінь: Видавництво Національного університету ДПС України, 2013. 218 с.

⁶⁶ Бюджет України 2014: статистичний збірник. Відділ статистики державних фінансів Управління аналізу бюджету та макроекономічних показників Департаменту державного бюджету Міністерства фінансів України. Київ, 2015. 307с.

⁶⁷ Бюджет України 2017: статистичний збірник. Відділ статистики державних фінансів Управління аналізу бюджету та макроекономічних показників Департаменту державного бюджету Міністерства фінансів України. Київ, 2018. 307с.

⁶⁸ Бюджет України 2019: статистичний збірник. Відділ статистики державних фінансів Управління аналізу бюджету та макроекономічних показників Департаменту державного бюджету Міністерства фінансів України. Київ, 2020. 297с.

Динаміка частки екологічних платежів у доходах Зведеного бюджету України (рис. 4) демонструє тенденції, аналогічні відзначеним на рис. 2.9: у 2014 р. відзначається суттєвий ріст показника, що став наслідком тенденцій, започаткованих у 2001р., а от у 2015–2019 рр. спостерігається зниження рівня показника.

Таким чином, виходячи з низької ефективності економічного оподаткування в Україні, слід означити наявність наявних і невирішених проблемних питань, а також напрями його оптимізації (рис. 5).

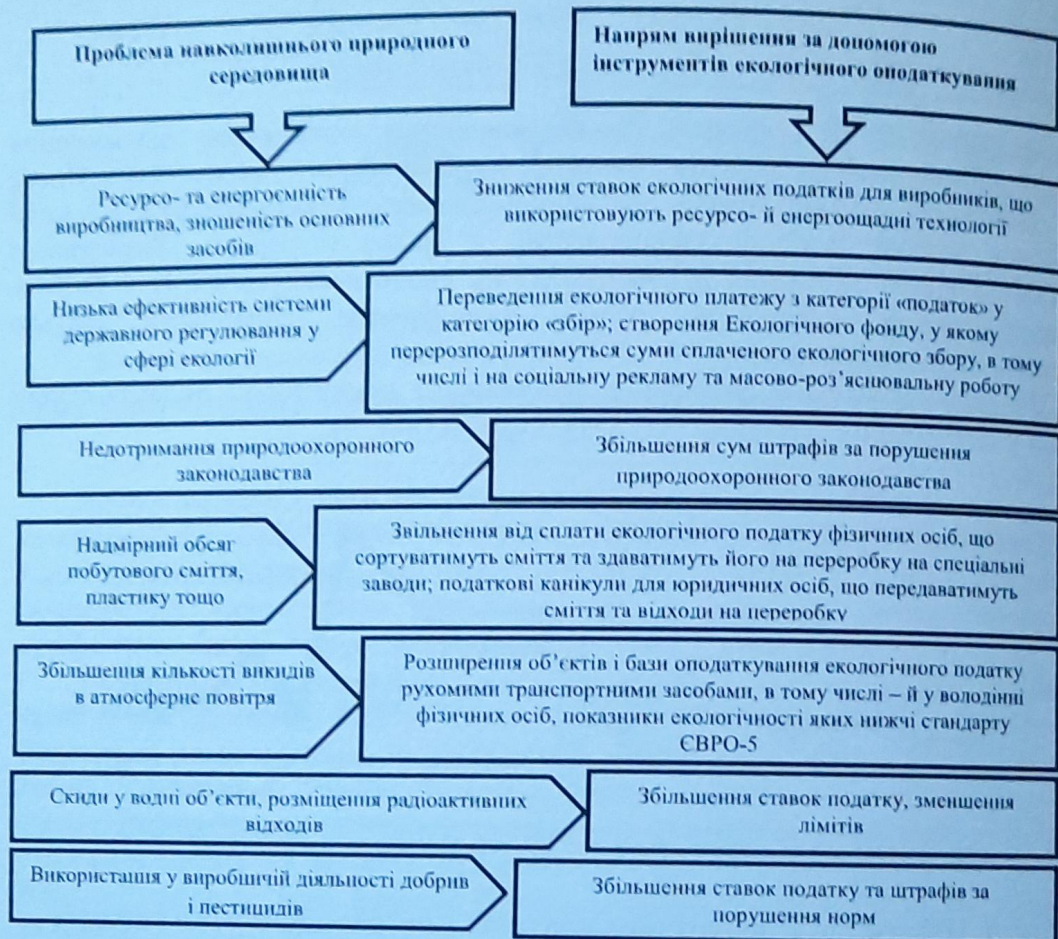

Рис. 5. Напрями вдосконалення екологічного оподаткування в Україні

⁶⁹ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2019 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 08.12.2020)

⁷⁰ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2018 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 08.12.2020)

⁷¹ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2017 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 08.12.2020)

⁷² Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2016 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 08.12.2020)

⁷³ Річний звіт про виконання Закону України про «Державний Бюджет України за 2015 рік». Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення 08.12.2020)

Напрями вдосконалення екологічного оподаткування, безперечно, мають спиратися на наявну проблематику. Так, для зменшення рівня забрудненості навколишнього середовища побутовим сміттям і пластиком слід створити мережу сміттепереробних підприємств. Відтак особи, як фізичні, так і юридичні, які укладуть з таким підприємством угоди щодо зобов'язання постачання на переробку відсортованих побутових відходів і пластику, звільнятимуться від сплати екологічного податку.

Транспортний податок у тому вигляді, в якому він існує наразі, слід скасувати. Натомість платниками екологічного податку за викиди в атмосферне повітря мають стати власники всіх транспортних засобів, якщо показники екологічності останніх нижче Євро-5.

Скиди у водні об'єкти мають оподатковуватися за підвищеними ставками, як і розміщення радіоактивних відходів. До того ж на них слід встановити обмежувальні ліміти (як і для викидів у повітря).

Наступним перспективним напрямом опрацювання має стати екологічне оподаткування виробництв, що використовують у своїй діяльності шкідливі для довкілля та здоров'я людей речовини (добрива, пестициди, матеріали тощо).

Також варто перейняти зарубіжний досвід щодо оподаткування високих рівнів шуму, що присутній в аеропортах, на заводах тощо.

Зазначені напрями оптимізації дозволять не лише підвищити фіскальну ефективність екологічного оподаткування в Україні, а й сприятимуть зростанню рівня екологічної культури серед платників і населення та покращенню екологічної ситуації в державі.